

Гесня А.П., Бутузова Л.П. Динаміка розвитку ігрової діяльності у дошкільників з мовленнєвими порушеннями. *Proceedings of the XVI International Scientific and Practical Conference. Zagreb, Croatia.* 2024. Pp. 181-186.

URL: <https://isg-konf.com/innovations-in-education-problems-prospects-and-answers-to-today-s-challenges/>

XVI Міжнародна науковопрактична конференція «Innovations in education: problems, prospects and answers to today's challenges», 23-26 квітня 2024 р., Загреб, Хорватія

Секція – Педагогіка

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Гесня Анастасія Сергіївна

здобувачка магістерського рівня вищої освіти

за спеціальністю 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія»

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

anastasiagesna@gmail.com

Бутузова Лариса Петрівна

кандидатка психологічних наук, доцентка,

доцентка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

lorabutuzova@gmail.com

В реаліях сьогодення вади звуковимови в комплексі з недорозвиненням фонематичних процесів вважаються надзвичайно розповсюдженими мовленнєвими порушеннями у дошкільників. Про це свідчать праці багатьох вчених та дослідників, зокрема таких, як І. Дьоміна, Л. Єфіменкова, Н. Місаренко, М.Савченко, Л. Фомічова та ін.. Твердження, що в нашій країні з року в рік спостерігається значне зростання кількості дітей з порушеним мовленнєвим розвитком, зокрема фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ФФНМ), спонукає зайвий раз переглянути методи, форми виховання та навчання зазначеної категорії дітей (В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та інші).

Як стверджують Н. Варенцова та Л. Ткачова, тільки п'ята частина дітей п'ятирічного віку вдало виділяє окремі звуки в словах, а серед дітей шестирічного віку тільки 20 % здатні визначати звуковий склад слів без помилок [3]. Крім цього, навіть несуттєві відхилення у мовленнєвому розвитку дошкільника викликають труднощі під час засвоєння навчальних програм,

особливо предметів мовного циклу (Є. Дранкіна, І. Прищепова, В.Тарасун, М.Шевченко, А. Ястребова).

Результати досліджень Р. Левіної, М. Савченко, Є.Соботович, В. Тарасун, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, М. Шеремет, присвячені проблемі порушення мовлення у дошкільників засвідчують, що саме ці діти відчують значні складнощі, коли намагаються засвоїти програмний матеріал з розвитку зв'язного мовлення. Ускладнений мовленнєвий розвиток, в свою чергу, дозволяє зробити припущення, що й розвиток ігрової діяльності може супроводжуватися складнощами через бар'єри у комунікації.

Гра в дошкільному віці, окрім того, що є провідною діяльністю (Д.Ельконін), є й основним з методів корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення. Все, що дитина пізнає, з чим зустрічається, насправді, вона переносить в світ гри. В грі дитина наслідує мовлення старших, їх поведінку, взаємини, особливості їх трудової діяльності та комунікації. В грі удосконалюється фізичний, розумовий і етичний розвиток дитини, розвиваються пізнавальні процеси дошкільника: сприймання, пам'ять, увага, мислення і мовлення. Будь-яка гра сприяє вихованню не однієї, а кількох якостей, вимагає задіяності різних психічних процесів, викликає різноманітні емоційні переживання. Гра вчить дитину жити в цьому світі, працювати в колективі, виховує різні почуття.

Людська гра, на думку Д. Ельконіна, – це така діяльність, у якій відтворюються соціальні стосунки між людьми поза умов безпосередньої діяльності. У сучасному суспільстві дорослих розгорнутих форм гри немає, її витіснили і замінили, з одного боку, різні форми мистецтва, а з іншого – спорт. Гра в розгорнутій формі рольової гри продовжує жити в дитинстві, представляючи собою одну з основних форм життя сучасної дитини. Дитяча гра – це діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина відображає враження від їх пізнання [3].

Граючись, дитина завжди знаходиться у визначених стосунках з дитячим колективом, навіть якщо діти грають удвох, утрьох. Переважна більшість спостережень говорить про те, що дитині для розвитку гри потрібно спільнота дітей. Отже, взаємини дітей в іграх – найважливіший елемент існування самої гри, її двигун. Із взаєминами пов'язані й почуття: задоволення чи незадоволення собою та іншими (радість, дитяча гордість, заздрість) [7, с.5].

Розвиток гри упродовж дошкільного віку відбувається за такою траєкторією [2]:

1. *Зміна сюжету ігор.* Для різних народів характерні особливі сюжети.

Одночасно їм властиві спільні тенденції розвитку: від ігор з побутовим сюжетом («доньки – матері» у молодших дошкільнят) до ігор з виробничим сюжетом («лікарня», «залізниця», «школа» – у середніх дошкільників), далі – із суспільно-політичним сюжетом («війна», «парламент», «укриття» – у старших дошкільнят).

2. *Зміна об'єкта гри.* У дошкільному віці гра розвивається від відтворення дій із предметами (миття посуду, випікання пасочки, малювання писанки, одягання ляльки - в молодшому дошкільному віці) до відтворення стосунків

між дорослими (в середньому дошкільному віці), а в старшому дошкільному віці головним стає виконання правил відповідно до взятої на себе ролі.

3. *Зміна відношення між явною ситуацією і правилом.*

4. *Зміна характеру перенесення значень з одного предмета на інший.* У молодшому дошкільному віці для дитини важлива зовнішня подібність іграшки з реальним предметом. Пізніше подібність поступово втрачає свою важливість. У зв'язку з формуванням символічної функції свідомості (Л.Виготський) відбувається перехід до предметів-замінників (гроші – листочки, віник – кінь). У дітей із ЗМР можна спостерігати дещо уповільнене формування такої символічної функції.

5. *Зміна дій.* Із розвитком ігрової діяльності дії дитини стають згорнутими, перетворюються на символічні.

6. *Зміна характеру стосунків між дітьми.* У грі існують ігрові (ставлення дітей одне до одного як до ролей) і реальні (взаємини дітей між собою) стосунки. На перших порах провідними є реальні стосунки, які поширюються і на розподіл ролей у грі. З часом реальні стосунки стають усе більше підпорядкованими ігровим.

Сучасні дослідники розділили гру дітей дошкільного віку на дві системоутворюючі групи [2]:

Творчі ігри – це креативна (від лат. creatio – творення) діяльність дітей, яка розгортається за їх власною ініціативою. До творчих ігор належать: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри-драматизації та театралізації, ігри з елементами праці, ігри-фантазування.

Ігри за правилами, які передбачають реалізацію дітьми попередньо створеної дорослими змістової і процесуальної основи. Дії і поведінка гравців обумовлюються ігровими правилами, які сформульовані в описі гри. Ця група ігор охоплює такі різновиди: дидактичні, пізнавальні, рухливі, спортивні, хороводні, народні, інтелектуальні, комп'ютерні, ігри-розваги.

Практично у всіх іграх діти зустрічаються з ігровими діями, в яких активна участь відводиться мовленню та мисленню. Ці два психічні процеси нерозривно пов'язані один з одним.

Розвиток мовлення дитини дошкільного віку також відбувається у кількох напрямках. Це і формування артикуляції, і розширення словника, і розвиток зв'язного мовлення, тобто уміння висловити свої думки, і формування мовленнєвого мислення. Великий успіх досягається в роботі з дітьми з виправлення недоліків мовлення, якщо спеціальні заняття і вправи проводяться в ігровій формі. У процесі корекції недоліків мовлення у дітей дошкільного віку ігрові прийоми ще більш корисні, ніж у звичайних виховних заходах [5].

В грі у дітей виникає потреба в словесному спілкуванні і закріплюються мовленнєві навички, одержані на логопедичних заняттях. Гра, активізує увагу дитини до розмови і служить, таким чином, прекрасним засобом вдосконалення її мовлення. В грі діти, легко і швидко, часто непомітно для себе, засвоюють правильну вимову звуків. Мовні ігри допомагають ефективніше здійснювати заходи для розвитку фонематичного слуху, закріплення правильної вимови звуків, виховання плавної мови, вільної від заїкання. Під час ігор логопед

уточнює і закріплює поняття і уявлення дітей, розвиває їх творчу уяву, мислення і мовлення.

Діти з ФФНМ більшості випадків нічим не відрізняються від своїх ровесників і потреба в грі в них така ж, як і у їхніх однолітків. При фонетико-фонематичних порушеннях вади звуковимови супроводжуються вадами слухового сприймання мовленнєвих звуків. Порушення фонематичного слуху у них поєднується з неправильною звуковимовою. Внаслідок таких порушень діти не завжди чітко диференціюють і правильно сприймають мовленнєві звуки, зокрема у них виникають труднощі при розпізнаванні звуків, схожих за артикуляцією або звучанням [6]. За спостереженням Г. В. Косової діти нерідко втрачають можливість спільної діяльності з однолітками через невміння чітко висловити свою думку, боязнь постати смішним, хоч правила і зміст гри їм знайомі.

Тому, логопеду з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини, потрібно використовувати в своїй роботі такі ігри, які б забезпечували дитині психологічний комфорт, виконували навчальну функцію, сприяли б розвитку активності, самостійності, віри в свої сили, давали б можливість практично застосовувати знання.

У дошкільників з ФФНМ ігрова діяльність також відстає у розвитку [3]. Дослідження ігор дітей середнього дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення свідчить про наявність ситуативного маніпулювання іграшками і предметами; у самостійній грі дитина дошкільного віку майже не застосовує предметів у ігровому розумінні [7]. Змістовно така гра є відображенням відомих способів дії з предметами, пізнання властивостей іграшок. Часто відсутній конкретний задум в процесі гри з іграшкою, лялькою. Спостерігається складність у доборі іграшок до того чи іншого сюжету гри. Гра з сюжетними іграшками носить часто процесуальний характер, наприклад, діти возять по майданчику машинки, одягають та роздягають ляльку, возять візочок (з лялькою або без неї) тощо. Тобто, ігри дітей з іграшками не пов'язані логічно. Наприклад, у процесі гри з лялькою дитина ставить на іграшкову плиту каструльку, однак немає дій, які б свідчили про приготування обіду або годування ляльки [7].

Наявність тяжких порушень мовлення корелює з відсутністю у дітей прагнення контактувати з ровесниками, а взаємодія дітей в ігровій діяльності відбувається або у вигляді спільної рухової активності (діти разом бігають, стрибають тощо) або спостерігають за грою ровесника і копіюють його дії з іграшкою. В такий спосіб, як правило, не розуміє замислу його гри і передає лише зовнішній аспект дії [4].

Гра у дітей з порушенням мовлення здійснюється лише у процесі безпосереднього впливу слова дорослого й обов'язкового керівництва нею. На початку ігрові дії відбуваються в умовах обмеженого мовленнєвого спілкування, що призводить до звуження гри, збіднення сюжету. Без спеціального навчання гра, спрямована на розширення словника і життєвого досвіду дітей з мовленнєвими порушеннями, самостійно не формується.

Список літератури:

1. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. 2 -ге вид, доп. : навчальний посібник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2012. 304 с.
2. Візенкова Ю.С. Використання ігрових вправ у корекції мовлення дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення // Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти [Електронне видання] : зб. наук. пр. [за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф.] / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С.318-320.
3. Домбровська Ю. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. // Матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії, Суми, 2023, С.148-152.
4. Коваленко О. М. Спіфанова Т.В Мовленнєві ігри для дошкільників. Навчаємо в русі. Харків: Вид. група «Основа». 2012. С. 40-44.
5. Конопляста С. Ю. Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посіб.,. К.: Знання, 2010. 293 с.
6. Рібцун Ю. В. Характеристика фонетико-фонематичної складової мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ // Український логопедичний вісник : зб. наук. пр.мВип. 2. 2011. С.87.
7. Сайко Х. Я., Шаблінська Ю. В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С.466-470.